

Jan Kock & Else Roesdahl (red.): Boringholm – en østjysk træborg fra 1300-årene. Jysk Arkæologisk Selskab, Moesgård 2005. 378 sider. ISBN 87-88415-36-8.

Bokomtale ved Jonas Monié Nordin

För den borgintresserade har färdigställandet av den stora publikationen av Chr. Axel Jensens utgrävning av träborgen Boringholm från åren 1905–1916 inneburit en högtidsstund. Här ryms rekonstruktioner av byggnader med vedartsanalyser och historiska källor med arkeologiska fynd. Boken kommer att vara till stor glädje för alla arkeologer med intresse för 1300-talets härsarkultur. Den är också av sådant intresse att den torde vinna många läsare bland historiker, konstvetare och geografer, för att inte nämna den intresserade allmänheten.

Publikationen om Boringholm är omfattande och påkostad. De 378 tätskrivna sidorna presenteras i en inbunden volym med god papperskvalité och tilltalande grafisk form. Innehållsligt består boken av 18 kapitel (inklusive katalogdel och engelsk summary), närmare 300 illustrationer, författarpresentation, ett platsregister samt facsimilåtergivningar av Knud Jessens arkeobotaniska undersökningar, som tidigare endast publicerats 1917 och 1919. Sist, men inte minst, avslutas boken med en utviktbar utgrävningsplan i skala 1:300, vilken är mycket värdefull att ha med sig i läsningen.

I kapitel 1–2, av Jan Kock och Else Roesdahl, ges en tydlig och pedagogiskt upplagd sammanfattning och redogörelse för bokens terminologi och själva publiceringens förutsättningar. I kapitel 3 diskuterar sedan Jan Kock på ett förtjänstfullt sätt utgrävningens plats i sin samtid, med idéer om nationell identitet och kopplingarna till Viollet-le-Ducs studier av gotiken. En diskussion om moderniteten och identiteten hade emellertid kunnat föras längre, och det hade varit givande om Jan Kock satt in Boringholm i ett större sammanhang. Det var inte enbart under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet som föreställningarna om den nationella identiteten präglade kulturhistorien och de akademiska ämnena. Ännu idag talar vi i både Danmark och Sverige om kanoniska kulturyttringar, i försök att stänga det främmande ute och hålla samman en föreställd gemenskap. Här kan kulturhistorikern fylla en viktig uppgift i att visa på hur våra föregångare använt sig av det förflutna och i vilka sammanhang man färglade historien.

I det fjärde kapitlet (av Ulla Johansen & Charlotte Boje H. Andersen) diskuteras borgens placering och själva utgrävningens förutsättningar. Här redogörs också

för bevaringsförhållanden, lagerföljd och tafonomi. De mindre undersökningar som företogs 1999 och 2000 för att dendrodatera de välbevarade lämningarna kommenteras också. Intressant att notera är hur metodiskt framåtblickande undersökningen av Boringholm var, med aktivt bidrag av botanikern Knud Jessen och de geologiska diskussioner som fördes vid undersökningen. För en svensk går tankarna snabbt till Hjalmar Stolpes Birkaundersökningar, och man slås av hur professionell den nordiska arkeologin var vid sekelskiftet 1800–1900.

I Jessens anda fortsätter boken i kapitel 5 med Aoife Dalys redogörelser för de många dendroprov som givit alldeles enastående dateringar. Vi får här till exempel veta att det virke som borgen uppfördes av avverkadades mellan 1368/69 och 1401, med en tydlig tyngdpunkt på 1370/1380-tal. I kapitel 6 får vi genom Ulla Johansen och Heidi Maria Møller Nielsen bekanta oss med själva träborgen, anlagd på en låg lerbank och uppförd på tonvis och åter tonvis av fyllnadsmassor, framförallt bestående av gödsel och till en mindre del av sopor, samt en stor mängd timmer. Själva ön som borgen uppfördes på betraktas därför som artificiell. På ön stod en fyrlängad gård omgiven på tre håll av en vallgrav med broar från två riktningar för kontakt med fastlandet. Rikligt med foton från undersökningen, utgrävningsplaner och profilritningar gör kapitel 6 i högsta grad läsvärt.

I kapitel 7 diskuterar Møller Nielsen mera ingående borgens byggnadsmaterial, vilket indelas i fyra delar: gödsel, tegel, kvadersten och trä. En ovanlig uppsättning byggnadsmaterial, vilka väntar på att tolkas. Jag är emellertid rädd att författarna här inte riktigt fångar tolkningspotentialen oaktat att den ligger rakt framför fötterna och serveras på ett tilltalande sätt i boken. En mera utförlig diskussion om synen på djur och människa samt en jämförelse med de medeltida städerna hade här varit givande. Vid mitten av 1300-talet upphörde i princip tillförseln av djurspillning i kulturlagren i de sydsvenska städerna och en markant ändring i det urbana livet och den urbana identiteten blev synlig (jfr Andrén 1986:262). Var kan vi placera Boringholm i detta skede? I början av något nytt, eller som en sista bastion av ett alltmera ålderdomligt kulturbruk?

Ett annat byggnads-/utfyllnadsmaterial som det varit intressant att se en mera utförlig diskussion kring är granitkvadrarna. Förekomsten i fyndmaterialet av enstaka kvaderstenar från romanska kyrkor är fantasieggande (s.83f). En del påträffades i utfyllnaden, men andra stenar förekom som grundläggning för eldstäder till den viktiga norra längan (nordfløj). Peter Carelli har i flera sammanhang arbetat med hög- och senmedeltidens borgar på andra sidan Sundet, i synnerhet Krapperup i Nordvästskåne, och konstaterat att bruket av romanska stendelar från kyrkobyggnader inte var slumpartat, utan ett resultat av investiturstriden och patronens förlorade makt över sockenkyrkan. Man förde åter viktiga skulpturala stenelement från kyr-

kan till sätesgården/borgen, där de en gång kommit ifrån genom donatorns försorg (Carelli 2003:204f). Hur man ska tolka kvadrarna från Boringholm vet jag inte, men jag hade gärna läst några förslag.

I kapitel 8 fördjupar Charlotte Boje H. Andersen diskussionen om bevaringsförhållandena genom redovisningen av fyndmaterialet. Här får vi bekanta oss med en nästan hel potta (pottestol), ett träben, en skyffel funnen invid ett halvt vagnshjul, en sporre i brons med minuskler m.m. Fynden är kort sagt utöver det vanliga och redovisningen av dem är föredömlig, fyndteckningarna såväl som fotografierna är välgjorda och tydliga. Man kan dock sakna en och annan referens. Till exempel hade det i avsnittet om tunnor varit på sin plats med en referens till Lars Ersgårds diskussion om det rika trä materialet från Västannortjärn i Leksand i Dalarna, Sverige (Ersgård 1997:60; även Myrdal 1984). Här påträffades ett liknande rikt piktografiskt material, om än inte som ett resultat av handel som tunnorna i Boringholm, men väl som vardagliga uttryck för människors arbete. Dessutom förvånar diskussionen om fyndet av ett salvekrus under avdelningen *legetøj*, leksaker (s. 173f). Det är förvisso glädjande att barnen uppmärksammas i boken om Boringholm, men att förklara ett salvekrus som en leksak förefaller något långsökt. Kärlyten kan naturligtvis ha använts som leksak vid sidan om eller efter sin primära funktion. Men dess främsta användningsområde torde ha varit av medicinsk eller religiös karaktär.

I kapitel 9 och 10 behandlas de rika textil-, rep- och skofynden, av författarna Else Østergård och Penelope Walton Rogers respektive Hanne Dahlerup Koch. Genom de goda dendrodateringarna har skofynden, detta fina relativa dateringsunderlag, fått en trovärdig absolut åldersbestämning. I behandlingen av tygrester efter klädedräkten får läsaren också bekanta sig med de kanske äldsta daterade knapphålen i Norden. Det vanliga var ju att man knäppte klädedräkten med spännen, hyskor eller snoddar. Den här typen av små men viktiga kulturhistoriska inblickar är vanliga i hela arbetet. En noggrann analys av träredskapen i kapitel 11, författat av Claus Malmros och Aoife Daly, ger på ett liknande sätt kunskap om valet av trä till allt från byggnader till knivskaft, från ek till buxbom.

Omsorgen om det osteologiska materialet var tyvärr blygsam vid framtagandet av borgen och någon vidare källa till kunskap är materialet inte i detta fall. Trots denna begränsning diskuteras resultaten i kapitel 12 av Charlotte Boje H. Andersen efter Herulf Wings bestämningar. Andersen slutför även avdelningen om fyndmaterialet genom en samlad diskussion om Boringholms dateringar i kapitel 13. Hon visar där att en del material som hittades i Boringholm har generell datering till tiden före borgens brukningstid, vilket föranlett författarna att primärt anta att mynt och keramik, bl.a. ett Saintongekärl, tillförts platsen genom dumpningar före uppförandet. Det förefaller emellertid lika troligt att mynten haft lång cirkulationstid, vilket

ju var vanligt under 1300-talet (jfr även s. 265, not 4) och att äldre föremål fortsatte att vara i bruk av affekt eller sentimentala skäl. I fyndanalyser är vi arkeologer, trots decennier av postmoderna mera subjektiva studier, ibland lite fantasilösa i vår akribi och vårt beroende av specialister som numismatiker. Människorna i det förflutna återbrukade sin historia och den materiella kulturen kunde fortsätta att spela en viktig roll långt efter t.ex. ett kärls lanseringstid (jfr Kopytoff 1986).

Erik Ulsig redovisar i kapitel 14 de skriftliga källorna som berör borgen, närområdet och häradet. Flera viktiga aktörer har kunnat skönjas i källorna, och det är tydligt att Boringholm ägts av både den frälse Borokssläkten och kronan. Vem som uppförde borgen är dock fortfarande något av en gåta (s. 271). Men det förefaller rimligt att se borgen som en privat satsning i begynnelsen, vilken i sin slutliga form var en av kungamaktens styrkedemonstrationer i en orolig och turbulent tid. I kapitel 15 sätts så platsen in i ett större arkeologiskt och topografiskt sammanhang, av författarna Heidi Maria Møller Nielsen & Ulla Johansen. Flera viktiga faktorer tas upp, t.ex. att Boringholm och andra liknade borgar trots sina palissader och vallgravar varit tämligen kläna som befästningar. Den vattennära placeringen har inte enbart haft militär funktion då den medfört en hel del försämringar av försvarsförmåga, bland annat att borgarna hamnade i svackor som låg lågt i terrängen.

I detta sammanhang hade jag önskat att författarna hade läst Matthew Johnsons *Behind the castle gate* och hans diskussioner om *watery landscapes* och *watery meanings* (Johnson 2002:19–54). Här får vi möta vattnet, sjön och kärret som ett meningsfullt topografiskt element använt för att framhäva de feodala relationerna. I linje med Johnsons arbete hade författarna till Boringholmboken kunnat komma längre i analysen, till exempel av varför vallgraven inte “färdigställdes” och grävdes runt hela den inre borganläggningen (s.72). Med tanke på den enorma insatsen som påförandet av all djurspilling och ditforslandet av allt timmer innebar, och att inga andra spår finns av ofärdiga delar, kan vallgraven varit avsedd att se ut just sådär: Att synas från ett eller ett par väderstreck och inrama verksamheten på platsen. Exempel på vallgravar med närmast symboliska funktioner, med uppgift att kanalisera besökare och även fiender längs en på förhand bestämd väg, är många från det högmedeltida samhället (t.ex. Hansson 2001:233ff; Johnson 2002:24ff).

Även i det avslutande kapitlet (16) av Charlotte Boje H. Andersen saknar jag Johnsons kritiska blick. På sidorna 290–91, diskuteras kön och generationer på ett förbluffande traditionellt sätt, med det moderna samhällets könsroller för ögonen. Det blir särskilt tydligt sett i relation till den diskussion om stormän som förs i kap.15 (s. 279), där författarna tar för givet att alla avtryck av makt i det förflutna är resultat av *mäns* ansträngningar. I själva verket är det våra förväntningar som spelar oss ett spratt. Går vi till den medeltida elitens praktik skyntar många

kvinnor som både styrde borgar och lät uppföra kloster och kyrkor (jfr Wienberg 1997).

Kritik kan alltså riktas mot några punkter i framställningen, men de förmörkar inte läsningen som helhet. En materialpublikation som denna om Boringholm har en normal användningstid på ett sekel och man kan utifrån det perspektivet förstå att författarna hållit igen på tolkningslustarna. På gott och ont kan det därför vara svårt att se skillnaderna mellan denna bok från 2005 eller om den varit skriven 1955. Det sammanfattande omdömet om boken kan emellertid inte bli annat än gott, och avslutningsvis måste jag konstatera att jag fått en ny referensbok i mitt bibliotek. Jan Kock och Else Roesdahl har givit Nordens kulturhistoriker och arkeologer tillgång till ett alldeles unikt material som kommer att bli ett standardarbete i många fler bokhyllor än min.

Litteratur

- Andrén, Anders 1986. I städernas undre värld. In *Medeltiden och arkeologin. Festskrift till Erik Cinthio*. Red. Anders Andrén; Marit Anglert m.fl. Lund studies in medieval archaeology 1. Lund.
- Carelli, Peter 2003. *Krappørup och det feodala landskapet. Borgen, bygden och den medeltida bebyggelseutvecklingen i en nordvästskånsk socken*. Krappørup-Nyhamnsläge.
- Ersgård, Lars 1997. *Det starka landskapet. En arkeologisk studie av Leksandsbygden i Dalarna från yngre järnålder till nyare tid*. Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar 21. Stockholm.
- Hansson, Martin 2001. *Huvudgårdar och herravälden. En studie av småländsk medeltid*. Lund studies in medieval archaeology 25. Stockholm.
- Johnson, Matthew 2002. *Behind the castle gate. From medieval to renaissance*. London.
- Kopytoff, Igor 1986. The cultural biography of things. Commoditization as process. In *The social life of things. Commodities in cultural perspective*. Ed. Arjun Appadurai. Cambridge.
- Myrdal, Janken 1984. *Vardagsliv i en medeltida bondby. Fynd från Västnortjärn i Leksand, Dalarna*. Leksand.
- Wienberg, Jes 1997. Stormænd, stormandkirker og stormandsgårde – kritiske reflektioner. *Meta* 1997:4. Lund.

Summary

Review on *Boringholm – en østjysk træborg fra 1300-årene*. Boringholm – a fourteenth-

century timber castle in eastern Jutland. Edited by Jan Kock & Else Roesdahl. 378pp.

In 1905–1916 excavations were carried out in the lake Boring and the timber castle of Boringholm was found. The stronghold was erected on an artificial islet made up by timber and manure. No thorough publication has been presented until this day. The result is a well-written book with 18 chapters, nearly 300 illustrations and an extensive catalogue covering the find material from Boringholm. The findings are extraordinary, especially organic material such as furnishing, textiles and shoes.

The general critique sets out on the fact that the authors do neither discuss gender nor theory. Things taken for granted are for example that the castle was erected in a context of male power and that women only did traditional labour (pp 279, 290–91). On the subject of theory the English debate on landscape archaeology and castles, i.e. Matthew Johnson and his work on castles (2002), is particularly lacking. A book like Boringholm is however meant to last for many decades and one can understand why a certain reluctance on the interpretation colours the publication. Archaeologists and cultural historians with interest in the west European middle ages have nevertheless been bestowed with a book which often will be read and referred to.

Jonas Monié Nordin, fil dr, arkeolog och verksam vid Stockholms universitet och vid Stiftelsen Kulturmiljövård i Mälardalen. Disputerade 2005 på avhandlingen *När makten blev synlig – senmedeltid i södra Dalarna*. Stockholm studies in archaeology 36. Om borgar, sätesgårdar och feodaliseringen av Dalarna perioden ca 1350 – ca 1500. E-post: jonas.m.nordin@ark.su.se.
